

Članci – Articles - Artikel

UDK 81'367

Izvorni znanstveni članak

Primljen 28.6. 2002.

Prihvaćen za objavljivanje 19.3. 2003.

Branimir Belaj

Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera

Pedagoški fakultet

Katedra za hrvatski jezik

Osijek

Kategorija gotovosti i vremenska vrijednost pasivnoga predikata

Autor raspravlja o vremenskoj vrijednosti pasivnoga predikata, uvodeći u raspravu jednu novu kategoriju - kategoriju gotovosti. Rasprava obuhvaća vrijednost pasivnoga predikata u gotovo svim vremenima i načinima hrvatskoga standardnog jezika, a s namjerom potpunijega semantičkog osvjetljavanja kognitivne domene vremena u hrvatskom pasivu.

Ključne riječi: kategorija gotovosti, adjektivizirani pasiv, prototipni pasiv, refleksivni pasiv, perifrastični pasiv, gramatičko vrijeme, izvan-gramatičko vrijeme

U europskoj se i svjetskoj lingvistici rasprave o pasivu uglavnom kreću oko pitanja tipologije pasivne rečenice, odnosa sintaktičkoga i semantičkoga ustrojstva pasiva, mogućnosti iskazivanja vršitelja radnje te kognitivnoga pristupa semantičkoj vrijednosti pasivne rečenice u odnosu prema aktivnoj (usp. Keenan 1985, Langacker 1982, 1986, Shibatani 1985, Siewierska 1988). O pitanju vremenske vrijednosti pasivnoga predikata raspravlja R. Langacker (1982, 1991), ali samo načelno i općenito, tvrdeći kako uvođenje pomoćnoga glagola *be* (= *biti*) pasivnu rečenicu dopunjuje procesualnošću koju joj neovremenjeni pasivni particip ne može dati. On, naime, pasivni particip, odnosno glagolski pridjev trpni, analizira kao jednu podvrstu postupka semantičke kondenzacije (engl. *summary scanning*) i koji svojstva semantičke disperzivnosti (engl. *sequential scanning*) dobiva tek kada stupi u odnos s pomoćnim glagolom *biti*. Usp. "...it lacks a TEMPORAL PROFILE (i.e. it employs

summary rather than sequential scanning), so that the profiled relationship is not a process but a complex atemporal relation,” pa nastavlja “*Be2* combines with a complex atemporal relation, specifically a passive participle derived by PERF3; its function is to reimpose sequential scanning, thus deriving a processual expression that can serve as a passive clausal head.” (Langacker, 1991: 202, 206).

Problem je vremenske vrijednosti pasivnoga predikata nezaobilazno područje u svakoj ozbiljnijoj raspravi o hrvatskoj pasivnoj rečenici. Te se rasprave prije svega tiču perifrastičnoga pasiva, odnosno pasiva tvorenog pomoćnim glagolom *biti* i glagolskim pridjevom trpnim, jer je iz predikata refleksivnopasivnih konstrukcija, a zbog njegove glagolske naravi, vremenska vrijednost najčešće lako očitljiva, kako u pasivu tako i u aktivnom konceptualnom korelatu. Vremenska vrijednost pasivnoga predikata takvih konstrukcija i morfološki i semantički uvijek odgovara vremenskoj vrijednosti aktivnoga predikata, kao u primjerima (1) - (8):

- (1)a. Mlijeko se proljeva po cestama.
- b. Mlijeko proljevaju po cestama. (prezent)
- (2)a. Mlijeko se proljevalo po cestama.
- b. Mlijeko su proljevali po cestama. (perfekt)
- (3)a. Mlijeko se bilo proljevalo po cestama.
- b. Mlijeko su bili proljevali po cestama. (pluskvamperfekt)
- (4)a. Mlijeko će se proljevati po cestama.
- b. Mlijeko će proljevati po cestama. (futur I.)
- (5)a. Ako se mlijeko bude proljevalo po cestama...
- b. Ako mlijeko budu proljevali po cestama... (futur II.)
- (6)a. Mlijeko se proljevaše po cestama.
- b. Mlijeko proljevahu po cestama. (imperfekt)
- (7)a. Mlijeko bi se proljevalo po cestama...
- b. Mlijeko bi proljevali po cestama... (kondicional I.)
- (8)a. Mlijeko bi se bilo proljevalo po cestama...
- b. Mlijeko bi bili proljevali po cestama. (kondicional II.)

Iz navedenih je primjera jasno da vremenska vrijednost predikata u refleksivnopasivnim konstrukcijama nije sporna. Kod perifrastičnoga je pasiva situacija puno složenija, a osnovno pitanje, na koje bi ovaj rad trebao dati odgovor, jest: u kojem su odnosu vremenskoparadigmatske vrijednosti pomoćnoga glagola *biti* s njima izraženim vremenskim značenjem u predikaciji perifrastičnoga pasiva?

No prije nego što se prijede na samu analizu postavljenoga problema, potrebno je dati tipologiju perifrastičnoga pasiva jer o njoj, kao što će se vidjeti, ovisi vremenska vrijednost njegove predikacije. Konstrukcije ćemo s glagolskim pridjevom trpnim podijeliti u tri vrste i to na:

- a) kopulativno – pridjevne**
- b) adjektivizirano ili popridjevljeno pasivne – periferno pasivne i**
- c) prototipno pasivne**

a podjelu ćemo objasniti na sljedećim rečenicama:

- (9) On je nasmijan čovjek. (kopulativno-pridjevno značenje)
- (10) On je nasmijan od jučer poslije podne. (adjektivizirani pasiv)
- (11) On je jučer nasmijan od klauna. (prototipni pasiv)
- (12) Ta je bolest povezana s jednom nepoznom afričkom bolesti. (kopulativno – pridjevno značenje)
- (13) Ta je bolest već dugo povezana s jednom nepoznom afričkom bolesti. (adjektivizirani pasiv)
- (14) Ta je bolest prije dva mjeseca povezana s jednom nepoznom afričkom bolesti. (prototipni pasiv)

Pridjevno značenje glagolskoga pridjeva označuje trajnu psihičku ili neku drugu osobinu nepoznatoga uzroka i trajni nedostatak semantičke prijelaznosti jer netko može primjerice biti nasmijan po prirodi (optimistički svjetonazor), može cijeli život biti sretan i nasmijan zbog povoljnih životnih okolnosti itd. Jednom riječju, nemoguće je uspostaviti vršitelja radnje kao obaveznog sudionika u pasivnoj dijatezi (bez obzira bio on konkretiziran ili ne), sudionika koji je neraskidivo povezan s pasivu inherentnim obilježjima dinamičnosti i semantičke prijelaznosti. Isto je i s primjerom (12) gdje pridjevno značenje participa označuje trajna svojstva subjekta, ničim izazvana ili prouzročena, tj. *bolest* trajno dijeli neka zajednička obilježja s *nepoznom afričkom bolesti*. Ta povezanost obilježja nije ničim izazvana, već se radi o prirodnom zadanim svojstvima obiju bolesti i potpuno je neovisna o kategoriji vremena. Ona jednostavno stoji u vremenu, ne mijenja se vremenom i otporna je na vrijeme. Upravo po toj neovisnosti o vremenu particip u tom slučaju ima pridjevno značenje jer kad bi ovisio o vremenu, radilo bi se o radnji, odnosno glagolskoj funkciji za koju je karakteristična događajnost ostvariva jedino na stupnjevima temeljne kognitivne domene – domene vremena. Pridjevna funkcija participa, jasno, postoji u vremenu jer u njemu, kao u temeljnoj kognitivnoj domeni, postoji sve, ali vrijeme ne može utjecati na nju, odnosno, bolje rečeno, ne može ju vezati uz sebe. Tako se primjerice može reći i:

- (15) On je bio nasmijan čovjek.

tj. može se pridjevno značenje povezati s nekim konkretnim vremenom u značenju 'On je bio vesele naravi, no zbog životnih okolnosti više nije' ili 'On je bio vesele naravi, ali je umro pa više nije', ali je bitno da ni vrijeme niti bilo što drugo nije kognitivno prepoznatljivo kao uzrok-vršitelj njegove sadašnje nenasmijanosti i neveselosti.

Kod adjektiviziranoga je pasiva particip iz perspektive sadašnjosti pridjev, no uključi li se u analizu kognitivni kontekst, a mora se uključiti, onda je jasan i vidljiv proces pasivizacije na stupnju iza na vremenskoj ljestvici, tj. u prošlosti, ma kako ona bila bliska ili daleka. Adjektivizirani se pasiv prepoznaje uvođenjem različitih vremenskih konkretizatora kojima se nedvosmisleno signalizira trajanje izvršene radnje i u sadašnjosti, a ako je radnja izvršena, onda se nužno prepoznaje i neki vršitelj. Tako u gore navedenim primjerima, a i u, primjerice, rečenici:

(16) Prozor je već danima otvoren.

konkretizator *već danima* nedvosmisleno signalizira trajanje izvršene radnje, ali isto tako signalizira i to da *prozor* ne bi mogao do sada *biti otvoren* da ga netko ili nešto prije nije otvorilo i time izvršilo radnju otvaranja. Pasivizacija, odnosno njoj inherentna dinamičnost doista nije aktualizirana u trenutku govorenja jer se ne može uspostaviti aktivni konceptualni korelat *?Netko je već danima otvorio prozor*, ali je aktualizirana u svijesti govornika i signalizira pasiv koji korelira s aktivom *Netko je otvorio prozor i on je već danima otvoren* ili *Netko je otvorio prozor i još ga nije zatvorio*.

Prototipnomu je pasivu dinamičnost inherentna zbog kognitivne svjesnosti i govornika i slušatelja o aktualiziranosti, trenutnosti i završenosti radnje predočene pasivom, a jezično ostvarene, kao i kod adjektiviziranoga pasiva, uvođenjem različitih vremenskih pojašnjivača–konkretizatora. Nije bitno kada je ta trenutnost ostvarena (jučer, prije dvije godine, prije sto godina itd.) niti je bitan način na koji je ostvarena:

(17) Prozor je otvoren prije dva dana.

već je bitno to da takav pasiv svojim konstituentima evocira i potiče svijest na prepoznavanje jednoga, završenoga vremenskog odsječka signaliziranoga mogućnošću uspostave aktivnoga konceptualnog korelata *Netko je otvorio prozor prije dva dana*.

1. Cop1¹ (trajni prezent pomoćnoga glagola *biti*: *bivam, bivaš, biva... + glagolski pridjev trpni*)

Konstrukcija se trajni prezent + glagolski pridjev trpni u gramatikama redovito navodi kao potvrđena i ovjerena, dok se u znanstvenim radovima, koji su se bavili vremenskom vrijednošću pasivnoga predikata, ona smatra

¹ Ovdje treba napomenuti da se oznake Cop1, Cop2... odnose na različita vremena i načine istoga glagola - glagola *biti*.

neovjerenom. Mišljenje o neovjerenosti predikacije s trajnim prezentom glagola *biti* zauzimaju npr. Žepić (1982) i Milošević (1973) te na osnovi toga zaključuju da se prezentsko značenje ne može ostvariti kod prototipnoga pasiva, jer konstrukcije *sam, si, je* + trpni pridjev rezultiraju značenjem perfekta, već samo kod pasiva stanja i kod čistih kopulativno–pridjevnih značenja gdje se ustrojstvom *sam, si, je* + trpni pridjev ostvaruje prezent. Takve tvrdnje nikako ne stoje jer je sveza trajni prezent glagola *biti* + trpni pridjev i ovjerena i potvrđena u svim funkcionalnim stilovima. Evo i primjera:

- (18) Postaje opasan jer je strahovito ugledan i biva likvidiran.*²
- (19) ... kronologija biva uništena, a svaka vrijednost zanijekana i bačena.*
- (20) Bivam tako nošen svojim mislima...*
- (21) Oni bivaju kažnjavani, a njegovi neprijatelji nagrađivani.*
- (22) ...upalne stanice se smanjuju i bivaju zamijenjene koštanim...tkivom.*

Konstrukcijom se Cop1, dakle, može iskazati prezentsko značenje kod prototipnoga pasiva, značenje koje je ujedno i jedino. Prezent se adjektiviziranoga pasiva ne može ostvariti Cop1 konstrukcijom jer glagol *bivati* razumijeva procesualnost i dinamičnost u aktualnom trenutku govorenja, a što je u suprotnosti s naravi adjektiviziranoga pasiva.

2. Cop2 (prezent pomoćnoga glagola *biti*: *sam, si, je...* + glagolski pridjev trpni)

Za konstrukciju se Cop2 najčešće tvrdi da kod prototipnoga pasiva signalizira perfekt, a kod adjektiviziranoga pasiva³ i kopulativno–pridjevnih značenja prezent. Primjerice:

- (23) Odmah sam prebačen u Vodnikovu ulicu...*/Odmah su me prebacili u Vodnikovu ulicu... prototipni pasiv, perfekt
- (24) Grad je razrušen./ → Netko je razrušio grad i još uvijek nije obnovljen. → adjektivizirani pasiv, prezent
- (25) On je nasmijan čovjek. → kopulativno–pridjevno značenje, prezent

² Svi su primjeri, označeni zvjezdicom, preuzeti iz Hrvatskoga nacionalnog korpusa Zavoda za lingvistiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu.

³ Adjektivizirani pasiv autori u raspravama o pasivnoj rečenici ili izbacuju iz opozicije glagolskoga roda, ubrajajući ga u kopulativno–pridjevna značenja (Kučanda 1992, Milošević 1972, 1973, Siewierska 1988, Vukojević 1992), ili ga nazivaju pasivom stanja (Žepić 1982) što je neprihvatljivo jer pasivu, da bi uopće bio pasiv, mora biti svojstvena dinamičnost, samo je pitanje na kojem stupnju vremenske ljestvice.

Takav pogled nije pogrešan, ali ni ne osvjetljava u potpunosti vremensku vrijednost tog ustrojstva jer će se pokazati da se radi o puno složenijem spektru semantike jedne od dviju temeljnih kognitivnih domena - domene vremena. Za potpuno je osvjetljavanje vremenskoga značenja te, a i nekih drugih konstrukcija, po mom sudu, potrebno uvesti jednu kategoriju koja do sada u rasprave o vremenskoj vrijednosti pasivnoga predikata, barem koliko je meni poznato, nije uvedena – KATEGORIJU GOTOVOSTI,⁴ točnije kategorije GOTOVE SADAŠNJOSTI I GOTOVE PROŠLOSTI. Kategorija gotovosti ukazuje na to da morfološki oblik predikata ne mora biti, i često nije, i jedini pokazatelj vremenske vrijednosti, već je to naša percepcija vremena, relativno neovisna o formalnim pokazateljima, percepcija koja ovisi o konkretnoj kognitivno-kontekstualnoj situaciji.

Gotova sadašnjost označava "...izricanje u živoj vezi sa sadašnjosti, izricanje onoga što jest kakvo jest jer je nešto drugo bilo i sad je gotovo te svojom gotovosti obilježuje sadašnjost... Gotova sadašnjost je po tome oznaka za prošlu radnju, a zvati je sadašnjošću ima smisla stoga što se od prošlih radnji... karakteristično razlikuje upravo po svojoj živoj i djelotvornoj vezi s pravom sadašnjosti, tj. s vremenom govorenja ili s vremenom zbivanja." (Katičić 1992: 176f). Pristupi li se vremenskoj vrijednosti pasivnoga predikata s tog gledišta, a čini se da je to najpreciznije gledište, onda se može reći da je adjektivizirani pasiv prototip gotove sadašnjosti jer se ona očituje već iz same rečenične strukture. Primjerice:

- (26) ... ne borave u zajedničkim prostorijama, već su podijeljeni po malim zajednicama...*/ ...podijelili su ih po malim zajednicama i još su uvijek u takvom rasporedu (tako raspoređeni)...
- (27) Zastava je spuštена već tri mjeseca./ Zastavu su spustili prije tri mjeseca i još uvijek je spuštена.
- (28) Prozor je otvoren cijeli dan./ Otvorili su prozor i još ga nisu zatvorili.

Pasivni predikat u našim primjerima signalizira da je radnja izvršena u prošlosti, dok predikat u prezentu glavne rečenice primjera (26) te konkretizatori *već tri mjeseca* i *cijeli dan* u primjerima (27) i (28) signaliziraju nezavršenost, odnosno trajanje te radnje u sadašnjosti, uspostavljajući tako, kako Katičić kaže, živu vezu prošlosti sa sadašnjosti.

⁴ Kategoriju gotovosti u raspravu o vremenskim značenjima glagolskih oblika uvodi R. Katičić 1981. svojim radom *Kategorija gotovosti u vremenskom značenju glagolskih oblika* objavljenom u 29. godištu časopisa *Jezik* te u njegovim *Novim jezikoslovnim ogledima* iz 1984.

Prototipni je pasiv, nasuprot tomu, periferni primjer gotove sadašnjosti jer on može označavati i gotovu sadašnjost i čistu prošlost, a ovisno o širem kontekstu. Tako primjerice u rečenici:

- (29) Pogledaj ove ljude, dovezeni su s bojišta./ Pogledaj ove ljude, dovezli su ih s bojišta.

pasivni predikat Cop2 signalizira gotovu sadašnjost jer rečenica prvenstveno ukazuje na trenutno stanje ljudi, na njihov izgled kao rezultat raznih povreda, a sama je perfektivna radnja dovoženja u drugom planu, no ipak prisutna i u svijesti govornika i u svijesti slušatelja. U rečenici, pak:

- (30) Ranjenici su u bolnicu dovezeni prije tri dana i svi su umrli./ Ranjenike su u bolnicu dovezli prije tri dana i svi su umrli.

Cop2 predikat označava čistu prošlost jer u aktualnom trenutku govorenja ne postoji nikakva veza sa sadašnjosti.

3. Cop3 (perfekt pomoćnoga glagola *biti*: *bio sam, bio si, bio je...* + glagolski pridjev trpni)

Za predikatno ustrojstvo Cop3 i Žepić (1982) i Milošević (1973) kažu da ostvaruje značenje pluskvamperfekta ili pretprošlosti:

- (31) ... kad sam bio namješten u institutu...*/ ...kad su me bili namjestili u institutu...
- (32) ... pa je mit o ljetnom filmskom mrtvilu jednom zauvijek bio razbijen.*/ ... pa su mit o ljetnom filmskom mrtvilu jednom zauvijek bili razbili.

No kao što konstrukcija Cop2 ne označava uvijek perfekt, tako ni konstrukcija Cop3 ne označava uvijek pluskvamperfekt. Vidjeli smo da adjektivizirani pasiv, ostvaren predikacijom Cop2, ne signalizira perfekt, već gotovu sadašnjost. Isto tako, adjektivizirani pasiv, ostvaren konstrukcijom Cop3, ne signalizira pluskvamperfekt, nego uvijek *gotovu prošlost*:

- (33) ... nisu boravili u zajedničkim prostorijama, već su bili podijeljeni po malim zajednicama.../ ... bili su ih podijelili po malim zajednicama i neko su vrijeme ostali u tom rasporedu (tako raspoređeni)
- (34) Prozor je bio otvoren cijeli dan./ Prozor su bili otvorili i nisu ga zatvorili cijeli dan.
- (35) Zastava je bila spuštena cijeli mjesec./ Zastavu su bili spustili i cijeli je mjesec nisu podignuli.

Radnja je u tim primjerima izvršena u pretprošlosti, a rečenice u trenutku govorenja prvenstveno obavještavaju o njezinom trajanju u prošlosti.

I prototipni je pasiv Cop3, isto kao i Cop2 predikacije, periferni primjer gotove prošlosti jer ju nekada označuje, a nekada ne. Gotovu prošlost označuje npr. u rečenici:

- (36) Jesi li vidio ranjenike, bili su dovezeni s bojišta./ Jesi li vidio ranjenike, bili su ih dovezli s bojišta.

a čistu pretprošlost ili čisti pluskvamperfekt u rečenicama:

- (37) Ranjenici su u bolnicu bili dovezeni prije tri dana./ Ranjenike su u bolnicu bili dovezli prije tri dana.
- (38) Prozor je bio otvoren prije dva dana./ Prozor su bili otvorili prije dva dana.
- (39) Zastava je bila spuštena prošle godine./ Zastavu su bili spustili prošle godine.

Konstrukcije Cop2 i Cop3, osim opisanih, mogu imati i druga, kontekstualno uvjetovana, vremenska značenja. Tako konstrukcija Cop2 kod prototipnoga pasiva može označavati i pluskvamperfektnu, pretprošlu radnju:

- (40) Kad sam mu konačno pročitao gotov tekst on se iznenadi onim što je u njemu napisano.* > što je u njemu bilo napisano.
- (41) Dok sam mu pokazivao slike, on se oduševljavao onim što je naslikano.* > onim što je bilo naslikano.

a pluskvamperfektno značenje konstrukcije Cop3 istovremenost s perfektivnim značenjem:

- (42) Bili su opljačkani, dok su putovali vlakom u Sloveniju.

ili radnju izvršenu poslije radnje izrečene perfektom:

- (43) Novac im je bio vraćen tek kada je policija uhvatila krivce.

4. Cop4 (imperfekt pomoćnoga glagola *biti*: *bijah*, *bijaše*, *bijaše...* + glagolski pridjev trpni)

Konstrukcija imperfekt pom. glagola *biti* + trpni pridjev od svršenoga glagolskog vida u adjektiviziranom pasivu i njemu odgovarajućem aktivnom

---

korelatu ima vremensko značenje gotove prošlosti, konkretizirane morfološkim oblikom pluskvamperfekta:

- (44) Prozor bijaše otvoren cijeli dan./ Prozor bijahu otvorili i cijeli ga dan nisu zatvorili.

dok u prototipnom pasivu također u aktivu korelira s pluskvamperfektnim morfološkim oblikom, s tim što se tu ne ostvaruje vremensko značenje gotove prošlosti, već čiste pretprošlosti:

- (45) Prozor bijaše otvoren prije dva dana./ Prozor bijahu otvorili prije dva dana.

Sveza imperfekta pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva trpnog od svršenoga vida u potpunosti odgovara vremenskomu značenju Cop3 konstrukcije jer se od glagola svršenoga vida u aktivnom konceptualnom korelatu imperfekt ne može morfološki ostvariti. Nasuprot tomu, konstrukcija imperfekt pom. gl. *biti* + gl. pridjev trpni od nesvršenoga vida i u adjektiviziranom i u prototipnom pasivu, te njima paralelnim aktivnim rečenicama, ima i imperfektni morfološki oblik i imperfektno vremensko značenje. Primjerice:

- (46) Prozor bijaše otvaran cijeli dan./ Prozor otvarahu cijeli dan.
(47) Prozor bijaše otvaran prije dva dana./ Prozor otvarahu prije dva dana.⁵

Evo još nekoliko primjera konstrukcije Cop4 :

- (48) ... na "Vratima izlaska sunca" bijah pribrojen živima...* – prototipni pasiv
(49) Time su oni pak prinuđeni prekoračiti granice vlastitog... mišljenja koje... nikad ne bijaše propitano.* – prototipni pasiv
(50) Dok još moj grob bijaše otvoren, uzeše i razdijeliše moj nakit i blago.* – adjektivizirani pasiv

---

⁵ Ovdje bi trebalo dati jednu napomenu kako ne bi došlo do zabune. Kategoriju gotovosti treba jasno lučiti od glagolskoga vida. Domena je primjene kategorije gotovosti značenje cijele rečenice, odnosno cijela semantička parafraza, dok je domena glagolskoga vida samo predikat. Naime, jasno je npr. da ukoliko se radi o svezi pomoćnoga glagola *biti* i glagolskoga pridjeva trpnog oblikovanoga od svršenoga vida, a pri tome se promatra samo semantika predikata, nema smisla govoriti o kategoriji gotovosti jer svršeni glagolski vid nedvosmisleno ukazuje na značenjsku kondenzaciju i završenost bez ikakve mogućnosti protezanja na vremenskoj ljestvici. No rečenični su cirkumstanti tipa *cijeli dan*, *prije dva dana* itd. ti koji omogućuju uključivanje kategorije gotovosti u analizu kada se oblikuje aktivna semantička parafraza.

5. Cop5 (aorist pomoćnoga glagola *biti*: *bih, bi, bi...* + glagolski pridjev trpni)

Konstrukcija je Cop5 potvrđena samo kod prototipnoga pasiva. Tomu je tako zbog aorisnoga značenja kojim se signalizira trenutnost i završenost radnje pa se može reći:

- (51) ...i od onog dana ne bi nitko ujeden...*/ ...i od onog dana nikoga ništa ne ujede...

ali ne i primjerice:

- (52) [?]Prozor bi otvoren cijeli dan.

U rečenici se (52), adjektivizirano pasivnoj, željeno značenje mora konkretizirati imperfektom:

- (53) Prozor bijaše otvoren cijeli dan.

kojim se ostvaruje trajnost i nezavršenost radnje.

6. Cop6 (futur I. pomoćnoga glagola *biti*: *bit ću, bit ćeš, bit će...* + glagolski pridjev trpni)

Konstrukcija Cop6 u objema vrstama pasiva i morfološkim oblikom pasivnoga predikata i njegovim vremenskim, odnosno načinskim značenjem, koje se poklapa s morfološkim oblikom, korelira s aktivnim rečenicama. Npr.:

- (54) ...osiguranici s najnižim primanjima bit će zaštićeni...*/
...osiguranike će s najnižim primanjima zaštititi...

7. Cop7 (svršeni prezent pomoćnoga glagola *biti*: *budem, budeš, bude...* + glagolski pridjev trpni)

Pasivnomu predikatu Cop7 (futura II.) u aktivu morfološki odgovara ili *prezent* ili *perfekt* ili *futur I*:

- prezent

- (55) ... što bi kao pripadalo za sklapanje braka da eto osam dana budemo pošteđeni... od svojih dužnosti.* / ...da nas eto osam dana poštede od svojih dužnosti.

- perfekt

(56) ...izbor je novog ravnatelja izravno utjecao na to da Vi budete odba-
rani kao redatelj?*/ ... izbor je novog ravnatelja izravno utjecao na
to da su Vas odabrali kao redatelja./ ... da Vas odaberu...

- futur I

(57) Moguće je da i ovog tjedna budete obasipani komplimentima...*/
Moguće je da će Vas i ovog tjedna obasipati komplimentima./ ... da
Vas obasipaju...

Navedeni su morfološki oblici prezenta, perfekta i futura I. u aktivu zamjenji-
vi i futurom II., no samo ako se radi o pogodbenim rečenicama. Npr.:

(58) Ako budem izabran.../ Budu li me izabrali...

(59) Ako i ovog tjedna budete obasipani komplimentima.../ Budu li Vas
i ovog tjedna obasipali komplimentima...

Aktivni su predikati u perfektu i futuru I. samo morfološki zamjenjivi prezen-
tom, a ne i značenjski. Njihova zamjenjivost prezentom proizlazi iz vremen-
skoga značenja gotove sadašnjosti svojstvene morfološkom obliku futura II.
Ta se gotova sadašnjost, kao što se i vidjelo, može smjestiti na bilo koji stu-
panj vremenske ljestvice. Smjesti li se u prošlost, konstrukcija će Cop8 mor-
fološki korelirati s aktivnim perfektom, a smjesti li se u budućnost, s aktivnim
futurom I. Pokretljivost gotove sadašnjosti u vremenu, odnosno njezino postoj-
vanje u nekom zamišljenom trenutku u prošlosti ili budućnosti, čini je relativ-
nom, pa se to vremensko značenje naziva još i relativna gotova sadašnjost.
Vremensko se značenje relativne gotove sadašnjosti ostvaruje kako kod protip-
nog, tako i kod adjektiviziranoga pasiva.

8. Cop8 (kondicional I. pomoćnoga glagola *biti*: *bio bih*, *bio bi*, *bio bi*... + glagolski pridjev trpni)

Pasivna predikacija Cop8 morfološki uvijek korelira s kondicionalom II. ak-
tivne rečenice, a ima sljedeća vremenska značenja⁶:

- značenje gotove kondicionalne sadašnjosti
- značenje kondicionalne prošlosti

⁶ Ovdje ostaje otvoreno pitanje može li se u slučajevima gdje je pasivna predikacija
ostvarena kondicionalom govoriti o njegovoj vremenskoj vrijednosti. Vremensku vri-
jednost pasivnoga predikata ostvarenu kondicionalom treba uvjetno shvatiti tako da su
i kondicionalni izričaji, kao i svaki drugi, nužno vezani uz kategoriju vremena, ne to-
liko gramatički koliko semantički.

Adjektivizirani pasiv Cop8 uvijek ima vremensko značenje gotove kondicionalne sadašnjosti:

- (60) Prozor bi stalno bio otvoren da ga vi ne zatvarate.
 (61) Kad bi prozor bio otvoren, ne bi bilo zagušljivo.

Te rečenice znače 'Prozor bismo bili otvorili i on bi uvijek bio u tom stanju, uvijek bi ostao otvoren, pa i sada u trenutku govorenja da ga vi ne zatvarate', i 'Kad bismo bili otvorili prozor, (i kada bi on bio otvoren uvijek kada je zagušljivo, pa i sada jer je i sada zagušljivo), zagušljivosti ne bi bilo'.

Za razliku od adjektiviziranoga, prototipni pasiv može imati i vremensko značenje gotove kondicionalne sadašnjosti u, primjerice, rečenici:

- (62) Zadatak bi bio izvršen da nam vi ne otežavate posao.

ali i značenje čiste kondicionalne prošlosti:

- (63) Prozor bi bio otvoren prije dva dana da je bilo lijepo vrijeme.

Rečenica (62) korelira s aktivnom rečenicom *Bili bismo izvršili zadatak da nam Vi ne otežavate posao*, gdje je signalom gotove kondicionalne sadašnjosti predikat u prezentu zavisne rečenice, a rečenicom se sugerira veća važnost percepcije učinka radnje izvršenja zadatka prisutnoga u kondicionalnoj sadašnjosti, tj. u trenutku govorenja, negoli samoga čina izvršenja u kondicionalnoj prošlosti. Rečenica (63) odgovara aktivu *Bili bismo otvorili prozor prije dva dana da je bilo lijepo vrijeme*, a znači 'Bili bismo otvorili prozor prije dva dana, ali nismo jer je bilo ružno vrijeme'. U toj rečenici na značenje kondicionalne prošlosti ukazuju predikati u perfektu i izgubljena je svaka veza s percipiranjem rezultata radnje u sadašnjosti. Kondicional II. tipa rečenice (63) Katičić ne smatra kondicionalnom prošlošću, već relativnom kondicionalnom sadašnjosti koja se odnosi na prošlost, tvrdeći da ukoliko bi se htjelo ostvariti značenje čiste kondicionalne prošlosti, treba upotrijebiti kondicional I. Ako se to primijeni na našu aktivnu rečenicu, čista bi kondicionalna prošlost bila *Otvorili bismo prozor prije dva dana da je bilo lijepo vrijeme*. Takva se interpretacija, po mom mišljenju, ne može prihvatiti jer kondicional I. rečenicu više približava sadašnjem vremenu, dok je kondicional II. smješta dublje u prošlost. Usporede li se ta dva glagolska načina s glagolskim vremenima perfekta i pluskvamperfekta, može se uspostaviti određeni paralelizam u kojem kondicional I. odgovara perfektu:

- (64) *Otvorio bih prozor prije dva dana./ Otvorio je prozor prije dva dana.*

a kondicional II. pluskvamperfektu:

- (65) *Bio bih otvorio* prozor prije dva dana./ *Bio je otvorio* prozor prije dva dana.

Zbog toga smatram da pasivne rečenice tipa *Prozor bi bio otvoren prije dva dana da je bilo lijepo vrijeme* i njima odgovarajući aktivni korelati imaju vremensko značenje čiste kondicionalne prošlosti, a ne relativne gotove kondicionalne sadašnjosti koja se odnosi na prošlost.

Vremenska se značenja konstrukcije Cop9 ostvaruju i u sljedećim primjerima:

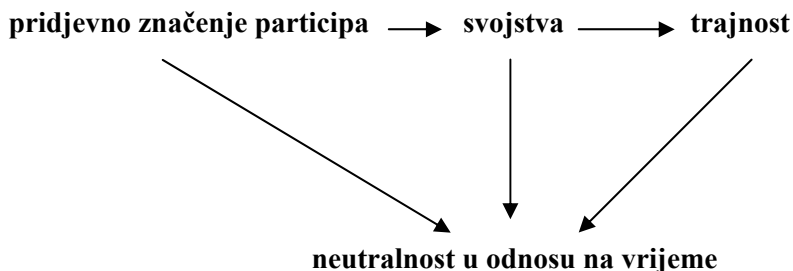
- (66) Jedan od bitnih kriterija koji moramo uzeti u obzir... jest vjerojatnost negativnih učinaka kojima bi bio izložen pojedinac i stanovništvo.* – adjektivizirani pasiv, gotova kondicionalna sadašnjost
- (67) ...većina bi čak bila zgranuta činjenicom da Tarantino uživa u takvim...* – prototipni pasiv, gotova kondicionalna sadašnjost
- (68) ...unuk Otta von Habsburga...bio bi bez problema primljen u naše društvo.* – prototipni pasiv, kondicionalna prošlost

Za pasivne se predikacije pluskvamperfekt pom. gl. *biti bijah bio, bijaše bio, bijaše bio* + glagolski pridjev trpni, kondicional II. pom. gl. *biti bio bih bio, bio bi bio, bio bi bio* + glagolski pridjev trpni, gl. prilog sadašnji pom. gl. *biti budući* + gl. pridjev trpni te gl. prilog prošli pom. gl. *biti bivši* + gl. pridjev trpni u korpusu nije našao nijedan primjer, pa stoga ni neće biti opisivane. U *Priručnoj se gramatici* ti oblici s trpnim pridjevom navode, ali se ne oprimjeruju, dok se u *Povijesnom pregledu* za njih kaže:

U građi za ovaj rad nije se našla ni jedna potvrda participa pasivnoga povezana s pluskvamperfektom, kondicionalom II. i s participom budući, a nije ni vjerojatno da se takvi oblici upotrebljavaju. (Babić et al 1991: 719)

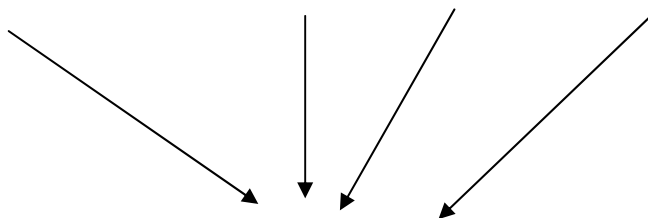
Sve se rečeno može i grafički prikazati:

- pridjevno značenje

- adjektivizirani pasiv

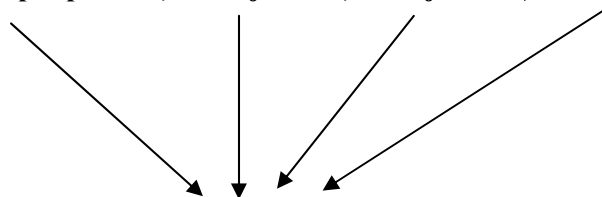
adjektivizirani pasiv → radnja → stanje → trajnost

gotova sadašnjost, gotova prošlost, imperfekt, futur I.,
gotova kondicionalna sadašnjost

- prototipni pasiv

prototipni pasiv → radnja → stanje → završenost

sadašnjost, gotova sadašnjost, prošlost, gotova prošlost, pretprošlost, imperfekt, aorist, futur I, relativna gotova sadašnjost, gotova kondicionalna sadašnjost, kondicionalna prošlost

Iz svega se rečenog nameće pitanje treba li se vremensku vrijednost pasivnoga predikata spoznavati iz same pasivne rečenice ili iz njezina suodnosa s aktivom. Postavljeni je problem doista ozbiljan i teško razrješiv ukoliko se ne luče dvije kategorije koje svakako treba lučiti – *morfološki oblik pasivnoga predikata* (gramatičko vrijeme) i njime ostvareno *vremensko značenje* (vrijeme kao izvanjezična kategorija). Upravo da bi se razlikovale te dvije kategorije, u raspravu je uvedena kategorija gotovosti kojom se nijansira temeljna kognitivna domena vremena, odnosno kojom se vješto premošćuju granice između vremena kao jezičnoga i vremena kao izvanjezičnoga fenomena. Uzme li se kao polazište izvanjezično vremensko značenje, onda je gore postavljeno pitanje suvišno jer je vremensko značenje pasivnoga i aktivnoga predikata uvijek isto. Tako rečenica:

(75) Prozor je otvoren cijeli dan.

označava gotovu sadašnjost i u pasivu i u aktivu, a rečenica:

(76) Prozor je bio otvoren prije dva dana.

pretprošlost također u obama glagolskim rodovima.

Vremenska se vrijednost pasivnoga i aktivnoga predikata razlikuje jedino po morfološkom obliku kojim je predikat konkretiziran i u tom se smislu pasiv i aktiv moraju opisivati pojedinačno jer se, primjerice, isto značenje gotove sadašnjosti u pasivu iskazuje prezentom, a u aktivu perfektom, pretprošlosti u pasivu perfektom, a u aktivu pluskvamperfektom itd.

Adresa autora:

Sveučilište Josipa Juraja Strossmayera
Pedagoški fakultet
Katedra za hrvatski jezik
L. Jägera 9
HR-31000 Osijek
Hrvatska

Literatura:

- Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Globus
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1979). *Priručna gramatika hrvatskog književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marija Znika (1995). *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga
- Belaj, Branimir (2001). *Gramatički i leksički pasiv u hrvatskom standardnom jeziku*. Neobjavljena doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu
- Katičić, Radoslav (1981). Kategorija gotovosti u vremenskom značenju glagolskih oblika. *Jezik* 29.1: 3-13.
- Katičić, Radoslav (1991). *Sintaksa suvremenog hrvatskog književnog jezika*. Zagreb: Globus.
- Katičić, Radoslav (1992). *Novi jezikoslovni ogledi*. II., dopunjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga
- Kučanda, Dubravko (1992). Funkcionalni pristup analizi pasiva u hrvatskom. *Suvremena lingvistika* 18.2: 175-184.
- Keenan, Edward L. (1985). Passive in the world's languages. U: Shopen, Tim, ed. *Language Typology and Syntactic Description. Vol. 1: Clause Structure*, 243-281. Cambridge: Cambridge University Press.

- Langacker, Ronald (1982). Space grammar, analysability, and the English passive. *Language* 58.1: 22–80.
- Langacker, Ronald (1986). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 1. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald (1991). *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol. 2. Stanford: Stanford University Press.
- Milošević, Ksenija (1972). Neki aspekti semantičkog odnosa konstrukcija pasivne (sa trpnim pridjevom) i reflektivne u savremenom srpskohrvatskom jeziku. *Književni jezik* 1.3-4: 63-84.
- Milošević, Ksenija (1973). Temporalno značenje i sintaktička vrijednost konstrukcija Cop (praes. perf.) – part. pass. u srpskohrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog* 30.1–2: 423-437.
- Pustejovsky, James (1992). The syntax of event structure. *Cognition* 41: 47-81.
- Shibatani, Masayoshi (1985). Passives and related constructions: A prototype analysis. *Language* 61: 821-848.
- Siewierska, Anna (1988). The passive in Slavic. U: Shibatani, Masayoshi, ed. *Passive and Voice*, 243-286. Amsterdam - Philadelphia: John Benjamins.
- Vukojević, Luka (1992). Sintaksa pasiva. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18: 235-257.
- Žepić, Stanko (1982). O temporalnoj vrijednosti pasiva. *Jezik* 29.5: 140-143.

THE CATEGORY OF FINITENESS AND TENSE VALUE OF THE PASSIVE PREDICATE

The author discusses tense value of the passive predicate, introducing a new category into the discussion - the category of finiteness. The discussion includes the value of passive predicate in almost all tenses and moods of Croatian, in order to shed more light on the cognitive domain of time in Croatian passive.

Keywords: finiteness, adjectival passive, prototypical passive, reflexive passive, periphrastic passive, tense, non-linguistic time